

Centre d'estudis **colombins**

Construcció d'una nau, tractament d'una xilografia de 1486

ÒMNIUM CULTURAL

Montcada 20 pral. (Palau Dalmaes) - 08003 BARCELONA
Tel. (93) 319 80 50 - Fax: (93) 310 69 00

Butlletí del Centre d'Estudis Colombins
ANY V / Núm. 20 / 1997 / Preu: 300 Pts. - 18 FF

20

ANY V / Núm. 20

Director : Joaquim Arenas i Sampera

Secretaria de redacció:

Teresa Clota i Jaume Cañadas

Editor: Òmnium Cultural

Imprimeix: CDDLCC, Paral·lel, 186

08015 - Barcelona

Dipòsit Legal: B- 16689/95

Sumari

Editorial

Vida del Centre

- I Simposi sobre Pals i la Descoberta d'Amèrica
- Som notícia als Estats Units
- Necrològica
- Resum de l'acta de l'assemblea general de socis celebrada el passat 23 de maig de 1997

Tribuna

- Notícia històrica dels catalans que intervingueren en lo descobriment d'Amèrica

per A. Aulèstia

Articles

- Tres circumstàncies bàsiques
per Caius Parellada
- Un heretge de cognom Colom
per Pere Català Roca
- Els lectors barcelonins del XVI i llur relació amb Amèrica
per Jordi Bilbeny

NOTA

S'autoritza la reproducció, parcial o total, dels articles publicats en aquest butlletí, sempre que s'hi faci constar la procedència. Agrairiem que se'ns fes arribar un exemplar de les publicacions on els nostres treballs hagin estat reproduïts o esmentats o fins i tot una fotocòpia que identifiqui la publicació i la data d'edició.

Editorial

Amb aquest número la nostra modesta revista arriba a assolir la vintena edició. Vint números són molts. Volen, igualment, dir moltes coses. Remarquem-ne les més importants. La primera, que són molts els trimestres sumats, que el temps no s'ha esvaït debades i que, la munió de col·laboradors ho palesa de manera clara. Ha volgut dir, també, que la junta del Centre ha anat treballant amb una constància poc freqüent, més i quan la feina de redacció per als col·laboradors i pels programadors no té altra recompensa que la satisfacció de fer una tasca tan bé com sigui possible. Cal dir que hem tingut col·laboracions externes que ens permeten produir amb costos poc elevats. I no podem silenciar l'eficaç tasca de qui s'ocupa de la secretaria que esmerça una diligència reconeguda en els aspectes administratius i operatius que demana la nostra publicació.

És bo recordar que tota la tasca que hem emprès cada any i que, consignada en el programa d'activitats entre els quals s'hi compta la publicació periòdica del **Butlletí del Centre d'Estudis Colombins**, és possible gràcies a l'acollida que ens féu Òmnium Cultural en qualitat de delegació funcional.

Un nou curs ha començat i cal no perdre ni les ganes de fer feina ni de continuïtat dels nostres projectes i molt menys l'esperança.

Una vegada més ens permetem fer una crida des de la secció Editorial. Un convit als nostres socis a escriure, a fer recerca i a ser assidus col·laboradors del Centre. I assistir a les manifestacions que, periòdicament, ens ofereix la nostra associació.

Esperem poder comptar, quan arribi el moment, els vint-i-cinc números de la revista i més i més, perquè l'afany no ha de mancar-hi mai en la seva existència.

Joaquim Arenas i Sampera

Vida del Centre

I Simposi sobre Pals i la Descoberta d'Amèrica

A la Sala Auditori "Ca la Pruna", de Pals, es va celebrar el dia 18 d'octubre, dissabte, una jornada de treball intensa en la qual es desplegaren sis temes en forma de ponència. Quatre del sis ponents eren membres del Centre.

A dos quarts de deu del matí va començar l'acte amb la presentació, que comptà amb les intervencions del Sr. Joan Silvestre, Alcalde de l'Ajuntament de Pals; Sr. Joan Domènech, Delegat dels Serveis Territorials de Cultura de la Generalitat de Catalunya; Sr. Joaquim Arenas, President del Centre d'Estudis Colombins i el Sr. Valentí Gual, Doctor en Història Moderna de la Universitat de Barcelona.

La primera ponència, a càrrec del professor Albardané aprofundí en el tema per ell tan treballat: "Els Coloms de Barcelona". El conferenciant domina el tema, al qual hi ha dedicat anys d'estudi. Fou altament brillant en relacionar la família dels Colom, originària de Cardona, amb la dels Beltran i la dels Corbera.

El Sr. Caius Parellada amb la justesa de les seves paraules, prou coneguda, exposà aquells trets decisius que la història ofereix avalant la catalanitat de Colom. La seva dissertació constituí la segona ponència del matí.

La tercera, a càrrec de la Sra. Teresa Baqué, constituí un recordatori, ordenat i convincent, sobre Pere IV, rei dels catalans i l'Empordà i la descoberta d'Amèrica. Baqué exposà la seva teoria sobre l'Herald de Pere IV, *Paine pour joie*, que podria ser el mateix descobridor i documentà la presència de portuguesos a l'Empordà ja els anys anteriors a la descoberta.

A la tarda es pronunciaren tres ponències més. "El corsarisme a Catalunya. La seva relació amb la descoberta d'Amèrica", a càrrec de la professora Montserrat Rodríguez Fita. Un tema nou i suggestiu que desperta gran interès.

Jordi Bilbeny, amb la brillantor de la seva paraula i el convenciment propi del recercador que treballa per elevar a categoria de tesi la seva hipòtesi, versà la seva conferència sobre "El port d'on va salpar En Colom cap a Amèrica en el primer viatge de la descoberta segons els gravats del s. XV i s. XVI". Il·lustrada amb diapositives, la disertació fou acollida amb gran interès. Cal remarcar el sentit didàctic de l'orador.

El professor d'història, Joan Lladó, conclogué el Simposi amb la dissertació ben documentada d'Amèrica "La immigració occitana i la descoberta d'Amèrica". Lladó, jove recercador, ens oferí una part de la seva tesi doctoral amb l'aval de cites i documents. Els assistents, que tot i l'hora del capvespre convidava ja al descans, varen copsar l'original aportació de Lladó, en un tema tan poc original com innovador.

Hem de fer un esment especial de les deferències de què fórem objecte els participants per part del senyor Batlle de Pals, Joan Silvestre, i molt especialment per la constant assistència, tan en caràcter de coordinador de les sessions com en l'organització en general que ens féu el Sr. Regidor de Cultura.

Esperem que el proper any 1998 puguem assistir al II Simposi de Pals.

Som notícia als Estats Units

És realment elogiuable i encomiable la tasca d'investigació que el nostre consoci i amic d'Eivissa, Nito Verdera, va endagar fa més de trenta anys. Recentment, ens vam

assabentar que dos mitjans de comunicació dels Estats Units *The Miami Herald* i el *Diario de las Américas* (de l'estat de Florida), van difondre als seus lectors la hipòtesi del Colom mallorquí que ell defensa.

Esperem que ben aviat el Sr. Nito Verdera ens pugui oferir una conferència sobre l'avenç de les seves investigacions.

Necrològica

El dia 14 de juliol, quan es traslladaven amb auto de Besalú a Barcelona, els esposos Manuel Serrabona i González i Montserrat Mas i Badia (a.c.s) foren víctimes d'un accident mortal. Tenien 67 i 65 anys respectivament.

La trista nova, tot i ésser coneguda en plenes vacances d'estiu, commocionà els nostres associats que, el dissabte següent al fet luctuós, s'aplegaren a la Catedral de Barcelona on se celebrà el funeral en memòria dels nostres amics.

La participació del matrimoni Serrabona a les activitats del Centre era més que assídua, hi havia un interès viu per a la cultura colombina i una aportació d'idees i suggeriments constants, acompanyada d'un esperit de servei. Tot plegat farà que el record sigui permanent per llur activitat i pel buit que deixen en el nostre àmbit associatiu.

La Junta, que es personà el dia del funeral a la Catedral, així com altres socis i sòcies féu arribar personalment el condol als familiars.

Que la terra els sigui lleu, o com a ells més els plauria, que al cel siguin.

Resum de l'acta de l'Assemblea general de socis celebrada el passat 23 de maig de 1997

Agenda:

1. Lectura i aprovació de l'acta de l'anterior Assemblea general de socis.

2. Memòria de les activitats de l'any 1996-97.

. **Tertúlies:** se'n van celebrar un total de vuit al llarg del període 1996-97.

. "La descoberta del Nou Món, antecedents clàssics", a càrrec del Sr. Joaquim Arenas.

. "Una reflexió per repensar la història de Catalunya", a càrrec del Sr. Josep M. Solé i Sabaté.

. "Els catalans i la censura de la llista dels mariners de la primera expedició colombina de la descoberta d'Amèrica, el 1492", a càrrec del Sr. Jordi Bilbeny.

. "Els jueus catalans al segle XV", a càrrec del Sr. David Romano.

. "La cartografia del segle XV en el marc del Descobriment", a càrrec de la Sra. Montserrat Galera.

. "Síntesi dels darrers descobriments de la família Colom de Cardona-Barcelona", a càrrec del Sr. Francesc Albardané.

. "Ferran Soldevila-Lluís Ulloa. La catalanitat de Cristòfol Colom", a càrrec del Sr. Enric Pujol.

. "La immigració catalana dels segles XVI i XVII i la seva relació amb la descoberta", a càrrec del Sr. Joan Lladó.

. **Itineraris:** Se'n van fer tres. El primer, a Tarragona, el segon, a Folgueroles i el tercer, a l'Alguer.

. **Butlletí:** Se'n van editar dos. Un de triple (el 15-17), i el número 18.

. **Tasques d'investigació:** La primera

fase de recerca del Centre ha conclòs en les dues vies iniciades. Els treballs d'investigació encomanats al professor Joan Grimal en els arxius Capitular, Notarial i de la Ciutat, tots tres de Barcelona, han permès trobar valuosos documents fins ara inèdits. Hi ha tres volums de documents referents a la Baixa Edat Mitjana i un quart on hi ha la transcripció íntegra del Llibre de Comptes de Jacme Colom (1400-1404). L'altra via d'investigació, en relació a la llengua del Descobridor ens permet disposar d'un material -preparat informàticament- per a l'estudi de set hipòtesis lingüístiques sobre els textos autògrafs de Colom, mitjançant el programa "Computer Linguistic Tool Program". Aquesta tasca va ser encomanada a la professora Imma Fradera.

. Fons bibliogràfic i documental:

S'han incorporat al fons bibliogràfic i documental un total de 60 articles i treballs de recerca científica. Properament publicarem una relació de tots els llibres de tema colombí que podeu consultar a la nostra biblioteca.

3. Renovació de la Junta Directiva del Centre.

En no presentar-se candidatures alternatives, la Junta va ser reelegida, estructurant-se de la forma següent:

- . President: Sr. Joaquim Arenas
- . Vice-president: Sr. Caius Parellada
- . Secretaria: Sra. Ascensió León
- . Tresorera: Sra. Roser Parellada
- . Vocals: Sr. Josep Costa-Amic, Sr. Pere Català Roca, Sr. Jordi Bilbeny, Sr. Francesc Albardané i Sra. Alba Vallès.

4. Estat de comptes:

Any 1996-97

Entrades:

. Òmnium Cultural.....	500.000'-
. Quotes socis.....	156.000'-
TOTAL.....	656.000'-

Sortides:

. Oficina permanent.....	300.000'-
. Segells i correu.....	20.000'-
. Despeses Butlletí.....	270.000'-
. Tertúlies.....	25.000'-
. Diversos.....	54.784'-
TOTAL.....	669.784'-

Pressupost previst per a l'any 1997-98.

Entrades:

. Òmnium Cultural.....	500.000'-
. Quotes dels socis.....	160.000'-
. Pressupost extern.....	225.000'-
. Altres aportacions.....	200.000'-
TOTAL.....	1.085.000'-

Sortides:

. Oficina permanent.....	300.000'-
. Segells i correu.....	25.000'-
. Despeses Butlletí.....	60.000'-
. Tertúlies i conferències.....	132.000'-
. Estudis i recerca.....	225.000'-
. Biblioteca.....	100.000'-
TOTAL.....	842.000'-

5. Torn obert de paraules

A proposta del Sr. Pere Català Roca es van proclamar Delegats del Centre les següents persones:

- . Sr. Manuel Bestratén, a Tortosa
- . Sr. Ernest Vallhonrat, a Tarragona
- . Sr. Aragonès, a Salou
- . Sr. Manuel Serrabona (a.c.s) a Girona-Besalú.

NOTÍCIA HISTÓRICA DELS CATALANS QUE INTERVINGUEREN EN LO DESCUBRIMENT D'AMÉRICA

Era lo divendres 12 d'Octubre de 1492 quan Colon y 'ls seus companys d'expedició petjaren per primera volta la terra americana en una de las illas del grupo de las Lucayas, nomenada per los naturals *Guanahani* y per Colon *Sant Salvador* qui, succesivament descobrí altres illas, entre ellas la de Cuba y la Espanyola ó Santo Domingo.

En 15 de Mars del any següent entrà de tornada á Lisboa, vingué després á Palos, y de allí per terra passá á Barcelona á veure 'l Rey segons alguns cronistas testimonis oculars.

Preparada ab prestesa una segona expedició, sortí lo 25 de Setembre de la bahía de Calis (Cádiz), ab bon nombre de vaxells y gran quantitat de comestibles, eynas, géneros de tota mena y animals pera cria, ab lo fi d'assegurar definitivament en América la dominació espanyola.

Formavan part d'aquesta expedició dos alts personatjes catalans: Fran Bernat Buil de l'orde de Sant Benet, monjo de Montserrat y 'l cavaller Mossen Pere de Margarit, que anava ab lo mando d'una de las carabelas.

Fra Bernat Buil representava en aquella expedició á l'Iglesia que anava á predicar á aquells pobles desconeguts la Divina Paraula, y "acreixer la Santa Fe Católica com volían sas Altesas" los Reys, ya que era nomnat Vicari del Papa ab Breu apostólich segons Butlla rebuda de Roma que li enviaren los Reys abans de la expedició ab carta de 25 de Juliol del mateix any 1493.

Era Mossen Pere de Margarit de la nobilíssima familia Margarit de l'Ampurdá, que tans homes célebres ha donat á la historia catalana; havia viscut en la Cort

dels Reys catòlics, y era cavaller de l'orde de Santiago, mes ab esposa y fills.

Partiren, donchs, nostres dos catalans ab Colon, y després d'una travessia en qu' es descobriren las illas de los Caribes, arribaren los expedicionaris al fort de Navidad, ahont havia deixat Colon alguns espanyols en son anterior viatge, trobantse en lo horrible fracás de que havían sigut tots morts pels naturals.

Per evitar altre sorpresa, fundá Colon la ciutat de Isabela, ahont s'establí lo cap del govern d'aquellas terras, y ahont per lo mateix se fixá Buil y 'ls dotze clergues que lo acompanyavan pera exercir son sagrat ministeri.

Interpretació dels treballs de construcció del fort Navidad.

Mentrestant Colon, abans de continuar sa expedició marítima, volgué reconeixer l'interior del país y en especial la encontrada de las minas d'or de *Cibao*, en las quals edificá una fortalesa, de la que nombrá *alcaide* ó Governador á Mossen Pere de Margarit.

Debía estar Margarit en dita governació fins Abril del any següent 1494, puig en 9 d'aquest mes Colon li doná sas instruccions

pera que reconegués las provincias de la illa y en especial tota la terra de Cambao, ab la gent que li portava Alonso de Hojeda que eran 16 homens de cavall, 250 escuders ó ballesters, 110 espingarders y 20 oficials; la qual gent havia de pendre de Hojeda desde Camboa y dirigirse á Yamahuix pera 'l descobriment del terme d'aquella provincia. Se li encarregava 'l major respecte á las personas y propietats dels naturals, y que se apoderés del cacique Cahonaboa: y finalment pera tots aquestos importantíssims afers li donava Colon lo mateix poder que tenia de sas Altesas de Virrey ó Capitá general de las Indias.

Sobre l'exit d'aquesta expedició no hem trobat que 'n parlés cap document original, constant després d'ella, pel testimoni dels autors de las Indias, la sortida de Buil y Margarit ab altres cap á Espanya, després d'haver tingut ab Colon y sos germans sérias desavenencias y discussions.

Xilografia d'una embarcació indígena

Aquest punt, tan delicat de tractar per tot historiador, ho ha sigut, segons nostre parer, ab sobrat apassionament per lo escriptor Washington Irving, en sa *Vida y viatjes de Cristofol Colon*, ahont presenta als dos catalans com los jefes de una de les oposicions á Colon en la illa; citant respecte den Buil la versió de que s'havía irritat contra l'Almirant, ó per diferencias sobre haver volgut intervenir en varias disposicions presas per aquest, ó perque ab motiu de la gran falta de queviures, alguns ja corromputs, l'havia posat á mitja racció com á lo restant de la Comunitat (capítol XI, llib. VI); fet cual motiu dona Gómara,

historiador, com ja hem indicat, casi coetáneo en sa *Hispania Victrix*, dihent que fou á causa del gran rigor que, encar que ab justicia, s'usá ab los qui havían desacatat als germans de Colon y fet mal als indios, executant entre altres á Gaspar Ferriz, aragonés, y assotant á alguns.

Ab en Margarit está encara més enérgich aquell autor, puig lo fa responsable de las vexacions y la llicencia de sos soldats, atribuhintni de personals, no solsament en lo temps de sa permanencia en lo fort, sí que també al emprendre la expedició, en la cual d'íu que en compte de comensarla explorant las feréstegas montanyas de Cibao, descendí motu propi, á las delitosas planuras de la Vega Real pera gosar ell y sos soldats dels més estremats plahers.

Pera que 's puga compendrer fins á quin punt pot donarse crédito á las paraules d'aqueix autor, hem de comensar manifestant que en sa obra se traslluheix una tendencia general, que presenta á Colon y sos germans com víctimas de las malevolensas y dels defectes dels que 'ls acompanyaren, notanse també que 's parla sempre de la Reyna de Castella y Lleó ab molta més simpatía que del Rey d'Aragó.

Sens voler rebaijar nosaltres en lo més mínim aquellas grans figuras, mes també sens deixarnos portar de cap sentimentalisme, no desconeixém, y d'aixó nos ne donan provas los mateixos fets contats pels més reputats autors, que, en bona crítica, no pot considerarse tota dels més capdills de las empresas á que 'ns referím, la culpa de las desavenencias qu'existiren.

Apart d'aixó en una expedició llunyana, arriscada y enterament nova en que 'ls qui la formavan no anavan dirigits per una autoritat que revestís, á més dels poders del monarca, lo carácter de persona de la familia real ó de la més alta noblesa, qu' era allavors lo que més se respectava; en una expedició en que las privacions y las dificultats eran tan continuas, tenen natural explicació las perturbacions y las

desavenencias, sense que, ab perfidiós propòsit, calgue anar á buscar son orígen precisament en los defectes dels que intervingueren.

A més de aqueixas circumstancies, s'ha de notar especialment, pera explicar la conducta de Buil y Margarit, la particularitat de que un dels qui 's castigá ab pena de mort, y precisament l'únich que cita Gómara, com volent denotar l'importancia de la persona, fou aragonés, lo que deix entreveure si entraria en aquellas cuestiones lo de la diferencia de nacionalitat y 'l antipatia entre 'ls aragonesos y 'ls catalans contra 'ls castellans y aixó explicaria molt bé que fóssen precisament dos catalans, Margarit y Buil, los principals dels que s'entornaren á Espanya.

Lo mateix Washington transcriu del primer una anécdota que llegí en l'historiador Oviedo y que ell afegeix -¡lo que es la prevenció y la antipatia contra un personatge!- pot atribuirse ab més probabilitat á Alonso de Hojeda per haber succehit en l'assedi contra aquest.

Diu l'anécdota que quan la més gran carestia apurava á la guarnició (de la fortalesa de Cibao) pogué un indio arribarhi ab un parell de coloms silvestres pera la taula del comandant. Se trobava aquest en una cambra de la torre, en companyia d'alguns oficials. Observant qu' aquestos miravan als coloms ab gran afició: "Es llástima, digué, que no hi hage prou pera menjarne tots; en quan á mi no consentiré en regalarme mentres los demás pateixin fam"; y deixá anar los coloms per una finestra de la torre.

Al costat d'aqueixas opinions dels historiadors dels fets de que 'ns estém ocupant, consta que al arribar á Espanya Buil y Margarit continuaren en tenir lo mateix favor de sempre en la Cort del Rey.

Lo primer, ab tot y que havia obtingut facultat del Papa pera 'ls casos episcopals de las Indias, no volgué tornarhi, y 'l veyém

nombrat Abat del monastir de Cuxá ahont morí en 1520.

En quan á Margarit, tením un document que prova la estima que en tenia Colon sos serveys en los primers temps de la expedició. Tal es lo Memorial donat per l'Almirant á Anton de Torres, á la tornada d'aquest á Espanya, sobre 'l succés del seu segon viatge á las Indias, fetxat en la ciutat de Isabela á 30 de Janer de 1494 en la qual diu:

"Item: Porque Mossen Pedro Margarite criado de sus Altezas ha bien serbido y espero que así lo hará adelante en las cosas que le fueren encomendadas, he habido placer de su quedada aquí, y también de Gaspar y de Beltran por ser conocidos criados de sus Altezas para los poner en cosas de confianza: suplicaréis á sus Altezas que especial al dicho Mossen Pedro, que es casado y tiene hijos, le provean de alguna encomienda en la Orden de Santiago, de la cual él tiene el habito porque su mujer é hijos tengan en que vivir". En virtud d'aquesta proposta los Reys manaren pagarli una pensió de trenta mil maravedís cada any; pensió que disfrutá també sa viuda.

Veus aquí, donchs, com fou un catalá lo primer eclesiástich que exercí y representá l'autoritat de l'Iglesia en la terra americana, y com ho fou també lo qui primer hi tingué encomanada una fortalesa y representá los poders y las facultats de Cristófol Colon.

(A. Aulèstia)

Publicat a Eloqüència Catalana de F. Fayos. Impremta y llibreria Montserrat. Barcelona, 1912.

Articles

Tres circumstàncies bàsiques

Caius Parellada

A la ficta seguretat que exhibeixen els doctrinaris del genovisme que encara cueja, els hauria de fer pensar que durant els 500 anys transcorreguts d'ençà de la gran gesta, llur tesi ha sofert contradiccions sens nombre. Es tracta d'un fenomen únic. Com és, doncs, que s'ha pogut produir? És inqüestionable que la causa d'un fenomen tan rar no és altra que aquesta: Que la versió del Colombo deixava la porta oberta a massa interrogants, era incoherent, sonava a falsa, se li veia el llautó. És per això i no pas per res més, que s'han multiplicat les teories i supòsits. Davant un genovès merament fantàstic, hom podia muntar-hi tot de personatges diversejats i dels llocs més imaginaris. Essent això així, els blasmes apriorístics de certs erudits envers els discrepants seriosos -a casa nostra mateix n'hem patit algun- no passen de ser manifestacions pròpies més aviat de gent ignara.

Tanmateix, com ha estat que s'ha fet l'assignació a Gènova del bressol del descobridor? És que no té cap versemblança? Doncs bé, em sembla que no s'ha parat esment -ni poc ni gaire- en unes circumstàncies decisives en la creació i en la facilitació del mite de Colombo. Tant i tant ho

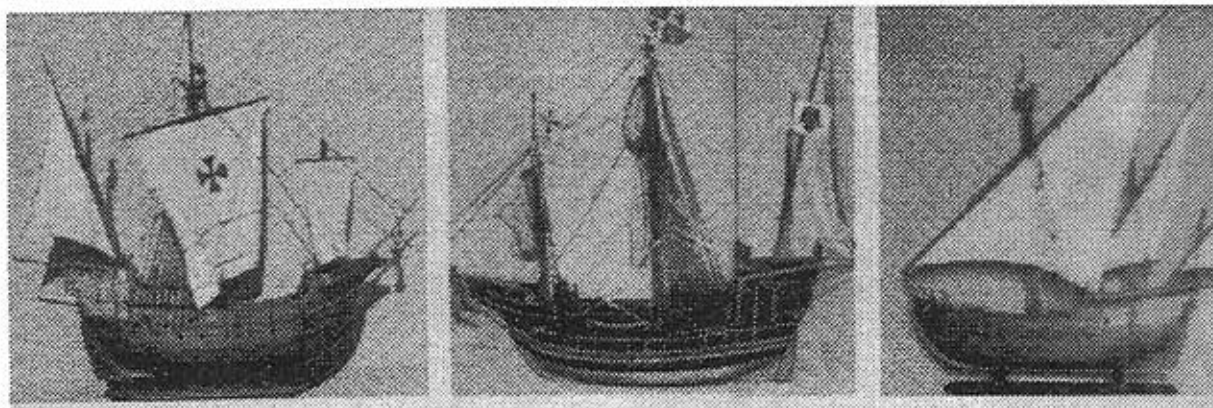
han estat, que podem afirmar que, sense aquelles, el mite al·ludit no hauria pogut ni néixer ni prosperar.

Aquestes circumstàncies foren:

- a) La d'ésser traduïble el nom del descobridor.
- b) El de la peculiar constitució política de les nacions ibèriques, conjuminada amb la ignorància corrent i vulgar que hom tenia.

La primera circumstància és ben palesa. Segons els genovistes, el seu Colombo ha estat traduït o adaptat als altres idiomes a lloure, encara que a la primeria, per tal de justificar el "Colón", van adduir aquella famosa frase feta de les "Historie", que el descobridor "limó el vocablo". Però, quin vocablo? Colombo? És que llimant el vocablo ens surt Colón? És evident que no. I doncs, potser en fora una traducció? Tampoc: Colón no tradueix Colombo al castellà. Ara bé, i ara ja entrem en un dels fenòmens irracionals d'aquesta història, els diccionaris moderns italians, així com algun d'espanyol, tenen la barra de presentar el mot Colombo com a equivalent a Colón. Aquesta estupefaent equivalència agafa més relleu si tenim en compte que figura en uns vocabularis simplement de mots comuns, i demostra fins a quin punt arriba la pruija i l'obsessió del genovisme pel fet -inexplicat- que el nom del descobridor aparegui històricament de formes tan diverses.

Si Colón no és, doncs, un Colombo llimat ni traduït, l'afirmació de la prioritat de Colombo

Model de la "Pinta", de la "Santa María" i de la "Niña"

és insostenible i per si mateixa es desfà. En contraposició, si tenim en compte que Colomo i Colon, les altres formes "ibèriques", amb Colom, del nom del descobridor són en realitat el mateix mot Colom (fenomen admès pels autors espanyols més conspicus: Serrano Sanz, Beltrán y Ràpide, Angel Altolaguirre, etc.); i també, si considerem que Colombo sí que tradueix Colom, ens trobem amb el següent: Que l'únic de tots aquests mots que per traducció -Colombo- o per adaptació fonètica -Colomo i Colón- pot donar tots els noms que se li van aplicar, és el de Colom, el qual, altrament, també li fou donat. Amb què el caràcter de nom genuí del descobridor que té el de Colom i d'ésser l'origen de totes les traduccions i adaptacions apareix inqüestionable.

Tot això, prou clar, roman de més a més corroborat per una dada ben precisa: El primer esment, el primer empre de la forma Colombo aplicat al descobridor fou en l'opuscle primicer de Dati, aquella epístola que no és altre que la posada en vers de la carta de Colom a Sanxis traduïda al llatí per Coscò i publicada a Roma el mateix 1493. La traducció italiana de Dati, canvia en Cholombo el nom del descobridor, nom que en aquella versió llatina de Coscò apareixia amb totes les lletres, tot i tractar-se d'una traducció llatina, COLOM.

Antiga pintura espanyola representant Colom amb els seus fills Diego i Fernando

Amb què el fet que Colombo no sigui el nom veritable genuí, sinó una traducció, apareix com a cosa definitiva i esclatant.

Tanmateix, que el descobridor fos presentat amb el nom de Colombo, ajudat pels altres factors que direm, va possibilitar granment l'escampament de la mistificació.

La segona circumstància afavoridora de la llengua no és altra que la nostra peculiar estructura política i ensems amb això la ignorància i la mala fe amb què va ser presentada. Fa pena haver-ho de dir, però la categoria d'estranger atorgada arterosament i a la biorxa a Colon fou un guiatge magnífic que va obrir de bat a bat les portes a la sofisticació. Si era estranger a "Espanya" i ultra això es deia Colombo, d'on podia ser aquell home? Repetim-ho, tant com mala fe, hi ha hagut ignorància de la realitat històrica, perquè, on era aquella Espanya? Ignorància, tanmateix, que ha estat espletada a cor què vols, barroerament, per tots els interessats en la frase.

Hi hagué encara una altra circumstància, que era de caire personal. Es tracta de l'acció sobirana, la qual també es prou vistent, car tenim al davant, al nostre abast, tots els elements de què disposava: El disegni palès de l'adscripció a Castella de les noves terres descobertes o descobridores, per la qual finalitat un descobridor català era un obstacle i no ho era pas un de genovès, i una figura cabdal, estratègicament situada, munida de poder a bastament, i d'una habilitat i alhora una manca d'escrúpols insuperable: Ferran el Catòlic, acompanyat pels col·laboradors indispensables: l'almoïner reial P.M. d'Anghiera, els germans Geraldini, els ambaixadors de Gènova Marchesio i Grimaldi, tots dos a sou del rei Ferran, el seu agent Senarega, etc. El cert és que aqueixa acció, comptant amb la concurrència de les circumstàncies ja dites fou d'una eficàcia definitiva i fou el cossol que permeté l'assentament de la llegenda.

Resumidament podem concloure que van concórrer en el cas de Colom, en el de la seva identitat, dues circumstàncies objectives

que facilitaren la confusió i feren néixer l'equívoc, a les quals s'hi afegí l'acció sobirana actuant en el mateix sentit. Una apreciació d'aqueixes circumstàncies -alienes en realitat a la persona del descobridor- i una petita reflexió, ja hauria d'haver posat en guàrdia qualsevol observador i en quarantena les dades i les conclusions que hom en treia. No ha estat així, per oprobi de la intel·ligència, sinó que s'han espletat a fons amb tota la malícia del món. Pensem, però, que les susdites circumstàncies, si bé no han pogut donar peu a la sofisticació, també poden determinar la seva desfeta. Car havent estat el seu fonament bàsic, un cop comprovada la frevolesa o més ben dit la inanitat de les circumstàncies objectives i l'actuació de maljust del poder en aquest cas, tota la bastida del genovisme s'esbuca immancablement.

NOTA: Amb referència a la primera circumstància explicada, és ociós que fem al·lusió al llatí, on també ressurt en el seu Columbus la mateixa idea expressada pels mots Colom i Colombo, la de l'ocell domèstic així anomenat. La gran diferència entre Colom i Colombo rau, tanmateix, en el fet que mentre Colom pot donar i efectivament dona Colón en castellà, Colombo no ho pot fer, si, doncs, no passa per l'intermediari de Colom.

Pel que fa als diccionaris italians i espanyols, n'hi ha prou amb l'esment del "Diccionario italiano-español" de José Ortiz de Burgos i el "Nuovo Dizionario spagnuolo-italiano" de Lucio Ambruzzi, en els quals podem llegir l'estrambòtica equivalència de Colombo-Colón i Colón-Colombo. I encara, cal citar el magnífic diccionari català-italià i viceversa de Rossend Arquès, on també brilla la dita cèlebre igualtat, però ara convertint el Colón en Colom. I concretament la traducció de Dati, "Poemetto in ottave rime", és definitiu aquell colofó que duu l'edició feta a Bologna l'any 1873: Epistola Cristofori Colom. El mateix que duen les edicions llatines de la carta de Colom a Sanxis.

Un heretge de cognom Colom

Pere Català Roca

En consultar l'obra, en dos volums, *Assegurances i canvis marítims medievals a Barcelona* (Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 1983), per Arcadi Garcia i Maria-Teresa Ferrer i Mallol, hi hem vist la menció d'un personatge prou suggestiu, si més no per tres motius: el seu cognom, l'època en què vivia i la seva relació amb la mar. Tanmateix, ens afanyem a dir que no pretenem treure cap conseqüència immediata dels dos documents que, datats a Barcelona i amb esment a la Inquisició de València (on l'individu és condemnat per heretge), s'insereixen en el lustre de la descoberta del Nou Món.

Transcrivim a continuació les dues referències documentals, segons apareixen publicades (a les pàg. 662 i 663 de l'ob. cit.):

1497, maig, 12, Barcelona

Guillem Ponçgem, Joan de Puggessola, Jaume Carmau, Miquel Font, Jaume Boleda, Rafael Oliver, mercaders, Joan Nadal, canviador, i Joan Pareller, fuster de Barcelona, nomenen Guerau Comelles, paraire de draps de llana de Barcelona, absent, procurador llur a negociar i portar a la fi la causa que hi ha entre ells, d'una banda, i Tomàs Colom, i per ell el receptor de la Inquisició a València, de l'altra, per una assegurança contractada per Jaume Carmau, mercader de Barcelona, en nom del dit Tomàs Colom, sobre el buc del navili del dit Colom, del qual aquells són asseguradors en l'assegurança feta davant el notari...(en blanc) Mir i sobre la qual hi ha plet a la cúria de la Inquisició i a la del Consolat de Mar de Barcelona.

AHPB, Pere Triter, "Manuale contractuum et instrumentorum...receptorum decimum octavum numero", f. 31 v.

1497, juny, 16, Barcelona

Guillem Ponçgem, Joan de Pugessola, Jaume Carmau, Joan Nadal, Miquel Font, Jaume Boleda, Rafael Oliver i Joan Pareller (un instrument d'indemnitat) a favor de Francesc Ballester, canviador, que els ha fet fiança davant la Inquisició, promentent de restituir-li les 237 lliures i 10 sous que aquest ha pagat efectivament, mitjançant dita, i que era la quantitat assegurada per ells a Tomàs Colom, condemnat per heretge a València, en l'assegurança contractada en nom d'aquest per Jaume Carmau sobre el buc...(el document s'interromp aquí, bé que hi foren anotats els testimonis).

AHPB, Pere Triter, "Manuale contractuum et instrumentorum... receptorum decimum octavum numero", f. 47 v.

Els col·lectors d'ambdós documents n'infereixen (pàg. 247) ésser "la Inquisició la que se subrogà en els drets d'un assegurat, Tomàs Colom, convers condemnat com a heretge, en el moment de cobrar la indemnització de l'assegurança sobre el buc del vaixell d'aquest. Sembla, però, que el fet originà un plet tant al tribunal de la Inquisició com al del Consolat de Mar".

No hi afegim sinó que, en tot cas, no és el protagonista de les presents línies l'únic Colom que sabem perseguit pels oficials del Sant Ofici.

Els lectors barcelonins del XVI i llur relació amb Amèrica

Jordi Bilbeny

La recent aparició del llibre d'En Manuel Peña Díaz, *El laberinto de los libros. Historia Cultural de la Barcelona del Quinientos* (Fundación Germán Sánchez Ruipérez, Madrid 1997), ha confirmat les conjectures que m'havia fet sobre l'interès notori que la societat catalana del segle XVI tingué pels temes d'Amèrica.

Si bé aquest apartat de l'investigació és esbossat per En Peña, el qual no sospita en cap moment l'abast i la transcendència de les seves anàlisis bibliogràfiques, i si bé el desenvolupament de les seves investigacions encara està per concretar, no deixa de ser simptomàtica la relació que l'autor estableix entre Amèrica i Catalunya, malgrat que sigui una relació llibresca.

A les envistes que els apuntaments d'En Peña puguin ser atesos degudament, gradualment augmentats i racionalment justificats, em complac a oferir el que el predit investigador deia en relació a la descoberta catalana d'Amèrica.

"Sense cap mena de dubte, si un tema històrico-geogràfic relacionat amb les possessions de la monarquia hispànica va interessar els lectors barcelonins fou l'americà. La *Historia de México*, d'En López de Gomara es trobava a les biblioteques del mercader Bartomeu Romaguera (1583), de l'estudiant Antoni Salvador (1590) i a la llibreria d'En Pau Cortey (1572). Una *Historia de Ferrando Cortés* (amb el nom del descobridor en aragonès, i avui desapareguda), possiblement les seves *Cartes de Relació* (que jo dubto, perquè per una Reial Cèdula de març de 1527, hom estatuí "que no es venguin ni imprimeixin les relacions que En Cortés va enviar de les Índies"), la posseïa el donzell Joan Xammar (1597). La *Historia del Perú*, de l'Agustín de

Zárate o d'En Diego Fernández, es trobava entre els llibres del donzell esmentat, del canonge Onofre Balcells (1600), i del presbíter Pere Coll (1595); la del jurista Francesc Serra (1589) corresponia amb tota certesa a l'obra d'En Fernández. Un altre jurista, l'Esteve Janer (1596), posseïa la *Historia Natural y Moral de las Indias*, d'En José de Acosta (o sigui, d'En Josep Ça Costa), que havia estat impresa a la ciutat per En Jaume Cendrati el 1591 i per En Pau Malo el 1592; a les llibreries també s'hi trobaven disponibles diversos exemplars d'aquesta obra; tres a la de l'Onofre Gori (1595), uns altres tres a la d'En Lluís Rovira (1595) i un a la de l'Antoni Oliver (1590).

"Aquestes dues edicions de l'obra del pare Acosta, tan seguides temporalment, eren el punt d'arribada de **l'atracció que Amèrica exercia, i seguirà exercint, sobre molts barcelonins, en concret, i és comprensible, sobre molts comerciants.** El millor exemple del que he dit l'ofereix la possessió de les obres que amb el títol imprecís d'*Historia de las Indias* es registren en vuit inventaris: les tres referències en biblioteques de la primera meitat del segle -es tracta de l'obra d'En Fernández de Oviedo- pertanyen als mercaders Joan Ribes (1536), Daniel Brunell (1542) i Joan Simó Godinella (1540). Les cinc restants corresponen al bisbe Benet de Tocco (1564) i a quatre comerciants: el corredor Antoni Gori (1585), el botiguer Gaspar Teixidor (1597) amb dos exemplars, i els mercaders Bartomeu Romaguera (1583) i Jaume Caralps (1596). **És evident que Amèrica importava molt, i de quina manera, als lectors del bigarrat sector comercial barceloní.** No deixa de ser curiós que l'única obra sobre la història d'una ciutat espanyola que es trobi a la venda a les llibreries (Jerònima Manescal, 1590) sigui la *Historia de Sevilla*, de l'Alonso Morgado (1587)".

Pel que fa al llibre de la *Història de les Índies*, d'En Fernández de Oviedo, En Peña encara ens innova, a la nota 37: "Un volum

d'aquest mateix autor es trobava a la llibreria d'En Joan Guardiola (1561), que en posseïa un altre exemplar d'autor desconegut. **Contrasta aquesta precocitat barcelonina en la recepció de les *Històries de les Índies*, amb el retard que apunta T. Dadson per a la Castella del XVI: "Per a la primera aparició sobre un llibre sobre el Nou Món als inventaris estudiats cal esperar fins el 1550".**

M'estranya que En Peña no esmenti cap *Història de les Índies* del Pare Bartomeu de Casaus, entre els llibres llegits per catalans del segle XVI, perquè, tot i que no consti el nom als inventaris, no per això han de deixar de ser identificades.

Així, per l'inventari efectuat el 12 de febrer de 1577 dels béns d'En Lluís Giginta, burgès i mercader de draps de la vila de Perpinyà, i que l'amic Joan Lladó ha tingut l'amabilitat de fer-me arribar, sabem que el sobredit Giginta tenia la *Seguna parte de las Istorias de las Indias*, la *Primera parte de la coronica del Perú* i la *Istoria general de las indias*, en castellà, que sembla identificable amb la *Història General de les Índies*, del Pare Casaus. I, malgrat que sigui del XVII, també tenim l'inventari d'En Joaquim Setaní, datat el 21 de juny de 1617, que En Cristian Cortès reproduïx al seu llibre *Els Setaní*, pel qual sabem que el difunt, entre d'altres llibres, posseïa una *Arauchana*, amb tota certesa la de l'Alfons d'Erill i una "primera y segona part de full, usat", d'un "llibre intítulat *Istoria de les Índies*", que tant podria ser atribuïble a l'Oviedo com a En Casaus.

El que és rellevant del llibre que acabo d'esmentar d'aquest inventari és que hi està anotat amb el nom en català, mentre tots els altres llibres espanyols tenen el seu nom corresponent en aquesta mateixa llengua. El fet em fa sospitar de la probabilitat que alguna d'aquestes "Històries d'Índies" hauria pogut haver estat escrita en català. Si la meua suposició prengué cos, i es pogué nodrir d'altres dades més fermes, tindríem una raó fonamental per explicar el

perquè no s'han trobat mai més els originals de les obres de l'Oviedo (el qual sempre anomenà el Descobridor, en els seus llibres en espanyol, amb la grafia catalana *Colom*), ni les d'En Casaus, tot i ser català aquest darrer autor i haver enllestit la seva *Brevíssima Relació de la Destrucció de les Índies* a València, "el vuit de desembre de mil cinc-cents quaranta-dos", com ell mateix apunta al final del llibre.

En suport d'això, em cal dir que els textos d'En Casaus foren ben coneguts a Catalunya tot al llarg del XVII i emprats a bastament com a justificació política de la Guerra de Separació promoguda contra la corona espanyola. Un exemple ben clar és l'opuscle intítulat *Secrets Públics. Pedra de Toc de les intencions de l'enemic, i llum de la veritat*, de 1640, atribuït a En Gaspar Sala, on s'hi reproduïxen abundosíssimes citacions d'En Casaus directament en català. És possible que el mateix Sala en fes la traducció, com sembla que fa, més endavant, amb l'autor castellà "Mateu Lizon", de qui també cita textos en llengua catalana.

Sigui com sigui, la porta d'uns escrits d'En Casaus en català resta oberta. I jo l'esmento aquí per si els investigadors la volen tenir present de cara a eventuais recerques futures.

Finalment, no ens haria de sorprendre gens que "l'única obra sobre la història d'una ciutat espanyola que es trobi a la venda a les llibreries" barcelonines, sigui la *Historia de Sevilla*, de l'Alonso Morgado; perquè ultra ser Sevilla un dels primers consulats estrangers dels catalans a l'Atlàntic, i ultra ser un dels tres ports andalusos més concorreguts pels nostres mariners la dècada de 1490-1500 (com ha mostrat recentment la Maria Teresa Ferrer i Mallol al seu article "El comerç català a l'Atlàntic i especialment a Andalusia a la darrerria del segle XV"), Sevilla era l'escala natural i obligada que empraven els comerciants i aventurers catalans per anar a Amèrica al llarg del segle XVI.

Per posar no tant sols un exemple de la veracitat del que dic, em complac a presentar la informació d'un expedient matrimonial de l'Arxiu Diocesà de Barcelona, datat el 6 de maig de 1593 - que, novament l'amic Lladó m'ha facilitat-, en què un testimoni declara: "Deu anys a fets poch mes o mancho que sen ana Antoni Torrents mariner de Vilanova de Cubelles de la p[rese]nt ciutat de Civilla y alli se posa ab una nau per mariner que partia a las Indias y al cap de dos anys poc mes o mancho vingue nova que la porta un mariner de la costa de Cathalunya que digue y afirma q[ue] cossa molt certa que ell avia vist morir al dit Antoni Torrents alli en Indias". Declaracions que confirmà un altre català, En Nicolau Urgellès, mariner de Vilanova de Cubelles, que també residia a Sevilla, en jurar que: "Ha tres anys mes o manco que es trobava en la ciutat de Sevilla en la posada de mado Eulalia de Sant Pol en la qual posada posen els mariners catalans i alli sentia dir que lo dit Antoni Torrents era mort".

O sigui, que a finals del XVI els catalans anaven i tornaven d'Amèrica, amb naturalitat, tot passant per Sevilla, on deuriem tenir diverses posades -com la de madó Eulàlia de Sant Pol- que els acollien. I això explicaria l'interès tan primerenc dels barcelonins pels llibres d'història d'Amèrica i pels de la ciutat de Sevilla.

Bibliografia

F.G.M.

Garrigue, Gerard. *Christophe Colomb. Le Catalan*. Confluences. Millars. France, 1992.

La historiografia basada en els biografs coetanis del Descobridor, el Pare Las Casas o Casaus, el Cura de los Palacios i sobretot el seu fill Ferran ofereixen, presentades en sinopsi, llacunes i àdhuc contradiccions

quan no s'hi troben situacions inexplicables.

Si ens referim als documents relacionats amb Colom i la descoberta, els interrogants no són pocs.

D'aquí que, en la voluntat de cercar la veritat històrica surgen noves vies de recerca que es consoliden en hipòtesis. Generalment, la pregunta que es fan alguns dels innovadors en la recerca colombina parteix d'aquesta premissa: I si tot allò que ens han relatat sobre Colom i les circumstàncies de la descoberta fos fals totalment o ho fos en part?

Gerard Garrigue, escriu el seu llibre *Christophe Colomb. Le catalan*, mogut per aquesta idea.

L'obra de Garrigue proposa una visió completament diferent d'aquest home excepcional que, per l'audàcia del seu projecte i la tossuderia de portar-lo a terme, facilità als seus contemporanis la coneixença del Nou Món.

L'autor, en la primera part del llibre, exposa amb claretat la feblesa de la tesi genovesa, les raons polítiques i econòmiques que el menaren a l'empresa i a tirar-la endavant.

La novetat dels seus estudis és que Garrigue ens presenta un Colom català nat, però, al Conflent, a Catalunya Nord, al sí d'una família de comerciants vinculats a la petita noblesa local. Colom, nat al Conflent, va rebre una sòlida educació religiosa, diu Garrigue, i aquesta empremta l'acompanyà al llarg de la seva vida.

Si es proposa anar a l'oest per arribar més prest a l'est és degut a la influència que feren en ell les gestes dels croats. El futur descobridor volia ser aquell que "retrà Jerusalem a l'església militant" i "reconstruirà la casa de la muntanya de Sió". Per aconseguir això cal disposar d'or; la Bíblia, estudiada amb profunditat a la seva joventesa, li fa avinent l'existència

d'aquestes illes en les quals, segons ell, les naus del rei Salomó arribaren a cercar, fa dos mil anys, aquest or, que Colom, ara necessita.

Una perllongada recerca li permet situar les illes i de refer-ne el camí interromput, tant de temps Colom, però, amagarà la seva identitat al rei Ferran a causa dels orígens catalans i serà la història sencera de la Descoberta que, des d'aquesta hipòtesi, apareixerà reflectida amb una nova visió.

El llibre està documentat abundantment i explica, en la seva teoria, fets inèdits que no deixen de captivar l'atenció d'aquells que estan interessats en el desenvolupament dels fets de la Descoberta.

Garrigue enfoca la part humana del gran esdeveniment en la concreció d'un drama protagonitzat per tres personatges: la reina Isabel, el rei Ferran i Colom, el descobridor, i assenyala la petja personal que els homes deixen a la història.

Una feina remarcable la que ha suposat a l'autor treballar i escriure el seu llibre. Una altra tesi catalana de la naturalesa de Cristòfol Colom. Amb tot, discutible i, llegit el llibre, tot i l'esforç que hi esmerça Gerard Garrigue, ens permetem d'apuntar que resulta una aportació no suficientment lligada i en certs moments argumentada somerament.

